

- minuut -

Ministerie van Binnenlandse Zaken

Aan
de Kiesraad
Postbus 20011
2500 EA 's-Gravenhage

Bijlagen	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Datum
1		CWI96/U1305	22 november 1996
Inlichtingen bij mevr. E.B. Pronk		Doorkiesnummer (070)3026266	
Onderwerp adviesaanvraag inzake wijziging van het Kiesbesluit		Departementsonderdeel Stafafdeling Constitutionele Zaken, Wetgeving en Internationale Aangelegenheden	

Geacht College,

CW95/1137
↙

Bij brief van 22 november 1995 heeft u mij een positief advies uitgebracht over de methode van elektronisch gefaseerd stemmen voor het gebruik bij de verkiezingen. Naar aanleiding van uw advies heb ik mij op het standpunt gesteld dat het gebruik van deze methode bij de verkiezingen moet worden toegestaan. Bij brief van 20 maart 1996 heb ik de Tweede Kamer op de hoogte gesteld van mijn voornemen om het Kiesbesluit in die zin te wijzigen, dat de methode van elektronisch gefaseerd stemmen wordt toegestaan voor gebruik bij de verkiezingen (Kamerstukken II, 1995/96, 24 244, nr 3). Het daartoe strekkend voorstel tot wijziging van het Kiesbesluit met toelichting treft u bijgaand aan.

Naast het toestaan van elektronisch gefaseerd stemmen, zijn in bijgaand voorstel enkele andere wijzigingen in de bepalingen met betrekking tot het stemmen door middel van stemmachines opgenomen.
De belangrijkste wijzigingen zijn:

- het mogelijk maken dat stemmachines voor twee stemmingen tegelijk worden gebruikt;
- het opnemen van een delegatiebepaling om bij ministeriële regeling voorwaarden aan stemmachines te stellen;
- het wijzigen van de procedure met de volgnummers;
- het opnemen van procedurele bepalingen met betrekking tot het elektronisch stemmen met behulp van een zogenaamde stemkaart.

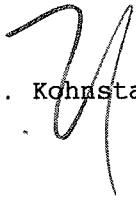
Ik verzoek u mij advies uit te brengen over bijgaand voorstel tot wijziging van het Kiesbesluit met bijbehorende toelichting. In verband met de relatief

korte termijn tot de volgende reguliere gemeenteraadsverkiezingen in maart 1998, verzoek ik u mij, zo mogelijk, op korte termijn advies uit te brengen.

Ik zie uw advies met belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,
DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

J. Kohnstamm

31072006

Besluit van tot wijziging van de bepalingen van het Kiesbesluit inzake het stemmen door middel van elektronische stemmachines

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken mr. J. Kohnstamm van
Gelet op de artikelen J 33, eerste lid, J 34, eerste lid, en N 14, eerste lid, van de Kieswet;
Gezien het advies van de Kiesraad van;
De Raad van State gehoord (advies van ...);
Gezien het nader rapport van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken mr. J. Kohnstamm van;
Hebben goedgevonden en verstaan:

ARTIKEL I

Het Kiesbesluit wordt als volgt gewijzigd:

A.

Aan artikel J 10 wordt een lid toegevoegd, dat luidt:
3. De burgemeester kan besluiten dat de stemmachine tevens voor de andere stemming wordt gebruikt, mits Onze Minister van Binnenlandse Zaken ingevolge artikel J 14a goedkeuring heeft verleend voor het gebruik voor twee stemmingen tegelijk.

B.

Artikel J 14 komt te luiden:

Artikel J 14

1. Een elektronische stemmachine mag slechts bij de verkiezingen worden gebruikt, indien zij zonder enige afwijking behoort tot een door Onze Minister van Binnenlandse Zaken goedgekeurd merk en type.
2. De goedkeuring wordt verleend indien de stemmachine voldoet aan de eisen die gesteld worden in artikel J 33, tweede lid, van de Kieswet, artikel J 14b en de ministeriële regeling, bedoeld in het vierde lid, en is voorzien van een deugdelijke gebruiksaanwijzing voor de kiezer.
3. Onze Minister van Binnenlandse Zaken kan voorwaarden verbinden aan de goedkeuring. Hij is tevens bevoegd een verleende goedkeuring in te trekken.
4. Bij ministeriële regeling worden regels gesteld met betrekking tot:
 - a. de procedure met betrekking tot de goedkeuring van stemmachines;
 - b. de nadere voorwaarden waaronder de goedkeuring van stemmachines voor gebruik bij de verkiezingen wordt verleend;
 - c. de gronden waarop een verleende goedkeuring kan worden ingetrokken;
 - d. de procedure met betrekking tot de intrekking van de goedkeuring.

C.

Na artikel J 14 worden twee artikelen ingevoegd, die luiden:

Artikel J 14a

1. Een stemmachine mag slechts voor twee stemmingen tegelijk worden gebruikt, indien Onze Minister van Binnenlandse Zaken de stemmachine voor dit gebruik heeft goedgekeurd.
2. Artikel J 14, derde en vierde lid, is van overeenkomstige toepassing.

Artikel J 14b

1. De stemmachine is zodanig ingericht, dat de kiezer op één van de navolgende wijzen op de stemmachine een stem op een kandidaat kan uitbrengen:

a. De kiezer kiest direct een kandidaat uit een op de stemmachine getoond overzicht van alle lijsten van kandidaten over wie de stemming moet geschieden;

b. De kiezer kiest eerst een kandidatenlijst uit een op de stemmachine getoond overzicht van alle nummers van de lijsten en, voor zover deze boven de lijst zijn geplaatst, van de aanduidingen van politieke groeperingen. Vervolgens toont de stemmachine de door de kiezer geselecteerde kandidatenlijst, waaruit de kiezer een kandidaat kiest.

2. De stemmachine is voorts voorzien van de mogelijkheid om een blanco stem uit te brengen.

D.

Artikel J 15 komt te luiden:

Artikel J 15

1. Op de bij de stemming te gebruiken stemmachine zijn vermeld de lijsten van de kandidaten over wie de stemming moet geschieden, zoals deze ter kennis van de kiezers worden gebracht.

2. Bij ministeriële regeling worden modellen vastgesteld voor de wijzen waarop de kandidatenlijsten op de stemmachine mogen worden vermeld.

E.

Na artikel J 15 wordt een nieuw artikel ingevoegd, dat luidt:

Artikel J 15a

Een stemmachine mag slechts bij de verkiezingen worden gebruikt, indien de machine niet eerder voor andere doeleinden dan verkiezingen is gebruikt.

F.

Artikel J 16 komt te luiden:

Artikel J 16

De burgemeester draagt er zorg voor dat tijdig voor de stemming de lijsten van de kandidaten over wie de stemming moet geschieden in de stemmachines worden ingevoerd en dat de stemmachines voor de aanvang van de stemming worden opgesteld in de niet voor het publiek bestemde ruimte van de aangewezen stemlokalen.

G.

Artikel J 18 komt te luiden:

Artikel J 18

1. In of bij elk stemlokaal is instructiemateriaal aanwezig ter voorlichting van de kiezer over het gebruik van de stemmachines. Op het instructiemateriaal mogen geen op de stemmachine vermelde aanduidingen van politieke groeperingen of namen van kandidaten zijn aangegeven.

2. Bij elke stemmachine is de gebruiksaanwijzing, bedoeld in artikel J 14, tweede lid, aangebracht.

3. Bij elke stemmachine waarop de kiezer een stem uitbrengt op de wijze, bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder b, wordt goed zichtbaar voor de kiezer een overzicht bevestigd van alle lijsten van kandidaten over wie de stemming moet geschieden.

H.

In artikel J 19 wordt 'taken, bedoeld in de artikelen J 21 tot en met J 23' vervangen door: taken, bedoeld in de artikelen J 21 tot en met J 23g.

I.

Artikel J 20 komt te luiden:

Artikel J 20

Op de dag van de stemming gaat het stembureau tijdig voor de aanvang van de stemming na of de stemmachine voor het gebruik gereed is en of er geen stemmen in het geheugen van de stemmachine zijn opgeslagen. De voorzitter draagt er zorg voor dat bij aanvang van de stemming de machine kan worden vrijgegeven.

J.

Na artikel J 20 wordt een artikel toegevoegd, dat luidt:

Artikel J 20a

Indien gebruik wordt gemaakt van een stemmachine die door het stembureau voor elke kiezer wordt vrijgegeven, zijn de artikelen J 21 tot en met J 23 van toepassing.

K.

Artikel J 21 komt te luiden:

Nadat het stembureau de handelingen, bedoeld in artikel J 25, tweede tot en met vierde lid, van de Kieswet of artikel K 11 van de Kieswet en, indien van toepassing, artikel L 17 van de Kieswet heeft verricht, geeft de voorzitter de oproepingskaart of de kiezerpas en, indien van toepassing, het volmachtbewijs of de volmachtbewijzen terug aan de kiezer. Na afgifte van de oproepingskaart of kiezerspas en, indien van toepassing, het volmachtbewijs of de volmachtbewijzen aan het derde lid van het stembureau, geeft deze de stemmachine vrij voor gebruik door de kiezer.

L.

In artikel J 22 wordt 'nadat hem een volgnummer is overhandigd' vervangen door: nadat de stemmachine voor hem is vrijgegeven.

M.

Na artikel J 23 worden zeven nieuwe artikelen ingevoegd, die luiden:

Artikel J 23a

Indien gebruik wordt gemaakt van een stemmachine waarbij de vrijgave geschiedt door de kiezer met behulp van een stemkaart, zijn de artikelen J 23b tot en met J 23f van toepassing.

Artikel J 23b

1. Nadat het stembureau de handelingen, bedoeld in artikel J 25, tweede tot en met vierde lid, van de Kieswet of artikel K 11 van de Kieswet en,

indien van toepassing, artikel L 17 van de Kieswet heeft verricht, overhandigt de voorzitter de stemkaart aan de kiezer.

2. De voorzitter houdt aantekening van het aantal uitgereikte stemkaarten.

Artikel J 23c

De kiezer die na ontvangst van de stemkaart weigert van de stemmachine gebruik te maken of de stemmachine gebruikt zonder zijn stem te hebben vastgelegd, geeft de stemkaart terug aan de voorzitter.

Artikel J 23d

Indien bij het uitbrengen van de stem blijkt dat de stemkaart geen toegang geeft tot de stemmachine of dat de stemkaart anderszins niet functioneert, geeft de kiezer de stemkaart terug aan de voorzitter. Deze verstrekt hem op zijn verzoek een nieuwe stemkaart.

Artikel J 23e

Nadat de kiezer zijn stem heeft bevestigd, neemt de kiezer de stemkaart uit de stemmachine en geeft deze terug aan het derde lid van het stembureau.

Artikel J 23f

1. Indien gebruik wordt gemaakt van een elektronische stembus, neemt de kiezer na de bevestiging van zijn stem de stemkaart uit de stemmachine en steekt deze in de elektronische stembus.

2. Het derde lid van het stembureau ziet erop toe, dat de stemkaart door de kiezer in de stembus wordt gestoken en door de elektronische stembus wordt geaccepteerd.

3. Indien de stemkaart niet door de elektronische stembus wordt geaccepteerd, neemt het derde lid van het stembureau de stemkaart uit de elektronische stembus. Vervolgens verstrekt de voorzitter de kiezer een nieuwe stemkaart.

Artikel J 23g

1. Indien een kiezer na de stem te hebben vastgelegd weigert de stemkaart in de elektronisch stembus te steken, houdt de voorzitter daarvan aantekening.

2. Het derde lid van het stembureau maakt de stemkaart van deze kiezer onbruikbaar.

N.

In artikel J 24 wordt de zinsnede 'wordt het bedieningspaneel van de te vervangen machine door het stembureau geblokkeerd' vervangen door: draagt de voorzitter van het stembureau er zorg voor dat de te vervangen stemmachine wordt geblokkeerd voor het uitbrengen van stemmen.

O.

Artikel J 25 komt te luiden:

Artikel J 25

Nadat de laatste tot de stemming toegelaten kiezer heeft gestemd, draagt de voorzitter er zorg voor dat de stemmachine wordt geblokkeerd voor het uitbrengen van stemmen.

P.

31072006

Artikel J 27 wordt gewijzigd als volgt.

1. In het eerste lid, tweede volzin, wordt 'wordt het bedieningspaneel geblokkeerd' vervangen door: wordt de stemmachine voor het uitbrengen van stemmen geblokkeerd.

2. In het tweede lid wordt 'de sleutel van het bedieningspaneel' vervangen door: de sleutel waarmee de stemmachine voor het uitbrengen van stemmen kan worden vrijgegeven en geblokkeerd.

Q.

In artikel J 28 wordt 'op het beeldscherm, bedoeld in artikel J 14, eerste lid, onder b' vervangen door: op de stemmachine.

R.

Artikel J 29, tweede lid, komt te luiden:

2. Indien een stemmachine wordt gebruikt en de stemopening is geschorst nadat de voorzitter is begonnen de handelingen te verrichten die nodig zijn om op de stemmachine de uitkomsten van de stemming zichtbaar te maken, wordt de stemmachine geblokkeerd voor het raadplegen van het geheugen. De hiervoor te gebruiken sleutel wordt in een te verzegelen enveloppe gedaan.

S.

Aan artikel N 2 wordt een nieuw onderdeel toegevoegd, dat luidt:

d. het aantal stemkaarten dat ingevolge artikel J 23b, eerste lid, aan de kiezers is uitgereikt.

T.

Na artikel N 3 wordt een nieuw artikel toegevoegd, dat luidt:

Artikel N 3a

1. Indien gebruik wordt gemaakt van een elektronische stembus, wordt deze onmiddellijk na de in artikel N 2 voorgeschreven verzegelingen geopend.

2. De stemkaarten worden geteld en hun aantal wordt vergeleken met het aantal kiezers dat aan de stemming heeft deelgenomen.

U.

Artikel N 4 wordt gewijzigd als volgt:

1. Het eerste lid komt te luiden:

1. Onmiddellijk na de in artikel N 3 en, indien van toepassing, de in artikel N 3a voorgeschreven handelingen, verricht de voorzitter de handelingen die nodig zijn om op de stemmachine de uitkomsten van de stemming zichtbaar te maken en een afdruk van deze uitkomsten te verkrijgen.

2. Het zesde lid komt te luiden:

6. Het geheugen van de stemmachine waarop de stemmen zijn vastgelegd wordt daarop in een pak gedaan.

V.

Artikel N 5, eerste lid, laatste volzin, komt te luiden:

De in artikel N 4, eerste lid, bedoelde afdruk wordt aan het proces-verbaal gehecht en maakt daarvan onderdeel uit.

W.

Artikel N 6 wordt als volgt gewijzigd:

1. Voor het bepaalde in artikel N 6 wordt het cijfer 1 geplaatst.

2. In het eerste lid wordt de zinsnede 'de verzegelde pakken, bedoeld in artikel N 3, en de verzegelde enveloppen, bedoeld in artikel N 4, zesde lid, en N 5, eerste lid,' vervangen door: de verzegelde pakken, bedoeld in artikel N 3 en het pak, bedoeld in artikel N 4, zesde lid.

3. Toegevoegd wordt een tweede lid, dat luidt:

2. Nadat het centraal stembureau de uitslag van de verkiezingen heeft vastgesteld, worden de stemmen gewist van het geheugen van de stemmachine waarop de stemmen zijn vastgelegd.

X.

Artikel N 7 komt te vervallen.

ARTIKEL II

Dit besluit treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen dat dit besluit met de daarbij horende nota van toelichting in het Staatsblad zal worden geplaatst.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

31072006

Nota van toelichting.

1. Inleiding

De onderhavige wijziging van het Kiesbesluit strekt er in de eerste plaats toe om zogenoemd elektronisch gefaseerd stemmen toe te staan voor gebruik bij de verkiezingen. Wat onder deze methode wordt verstaan wordt hieronder nader uitgelegd. In verband met de introductie van elektronisch gefaseerd stemmen zijn enkele bepalingen in het Kiesbesluit die betrekking hadden op stemmachines met stempaneel zoals die nu gebruikt worden ruimer geformuleerd, zodat zowel de stemmachines met stempaneel, als de stemmachines waarmee gefaseerd wordt gestemd onder de reikwijdte van deze bepalingen vallen.

Een andere belangrijke wijziging betreft het mogelijk maken dat een stemmachine voor twee stemmingen tegelijk wordt gebruikt. Op grond van het oude artikel J 10 van het Kiesbesluit was dit niet mogelijk.

Voorts worden in het nieuwe artikel J 14 van het Kiesbesluit niet langer expliciet de vereisten vermeld waaraan stemmachines ten minste dienen te voldoen. In dit artikel is een delegatiebepaling opgenomen om deze vereisten bij ministeriële regeling vast te stellen.

Ten slotte is de procedure met volgnummers om te voorkomen dat de kiezer meer dan één stem uitbrengt gewijzigd en is een aantal nieuwe bepalingen opgenomen met betrekking tot de procedure bij het elektronisch stemmen met behulp van een zogenaamde stemkaart.

Overwogen is nog of de belangrijkste regels voor stemmen met behulp van stemmachines voortaan in de Kieswet in plaats van in het Kiesbesluit opgenomen moeten worden, met name gezien het feit dat het stemmen met stemmachines op steeds grotere schaal plaatsvindt. Ik acht daarvoor de tijd echter nog niet rijp, aangezien de ontwikkeling van technieken van elektronisch stemmen nog volop in beweging is. Dit vergt een flexibeler regelgevingsinstrument dan wetgeving.

De introductie van elektronisch gefaseerd stemmen en het toestaan van het gebruik van stemmachines voor twee stemmingen tegelijk worden toegelicht in paragraaf 2 respectievelijk paragraaf 3. De overige wijzigingen worden nader toegelicht in de artikelgewijze toelichting.

2. Elektronisch gefaseerd stemmen

Bij brief van 20 maart 1996 heb ik de Tweede Kamer op de hoogte gesteld van mijn voornemen om het Kiesbesluit in die zin te wijzigen dat voortaan bij de verkiezingen ook gestemd kan worden volgens de methode van elektronisch gefaseerd stemmen (Kamerstukken II, vergaderjaar 1995/96, 24 244, nr. 3).

Onder elektronisch gefaseerd stemmen wordt verstaan een methode van stemmen waarbij de kiezer in twee fasen een stem uitbrengt. De kiezer krijgt hierbij op de stemmachine eerst een overzicht van de namen van alle aan de desbetreffende verkiezing deelnemende partijen. Na een keuze gemaakt te hebben voor een politieke partij, krijgt de kiezer vervolgens op de stemmachine de kandidatenlijst te zien van de gekozen partij. Het stemmen vindt derhalve in twee fasen plaats. Vanzelfsprekend heeft de kiezer ook bij deze methode de mogelijkheid om een blanco stem uit te brengen. Belangrijk onderscheid met de momenteel in gebruik zijnde stemmachines met stempaneel is, dat de kiezer op stemmachines waarmee gefaseerd wordt gestemd geen totaaloverzicht heeft van de kandidatenlijsten van alle aan de verkiezing deelnemende partijen.

Een belangrijk voordeel van de methode van elektronisch gefaseerd stemmen is dat het aantal aan de verkiezing deelnemende partijen niet tot

capaciteitsproblemen met de stemmachine leidt, omdat de kiezer op de stemmachine geen totaaloverzicht van alle kandidatenlijsten krijgt te zien.

De hier beschreven stemmachines die het mogelijk maken om gefaseerd te stemmen zal ik verder aanduiden als gefaseerde stemmachine. Onder stemmachine versta ik ook de gefaseerde stemmachine.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) hebben voorafgaande aan de Tweede-Kamerverkiezingen 1994 er bij de toenmalige Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken op aangedrongen om een onderzoek te verrichten naar de voor- en nadelen van elektronisch gefaseerd stemmen. Voornaamste reden voor hun verzoek was de capaciteit van het stempaneel van de in gebruik zijnde stemmachines. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen bleek dat het stempaneel van het oude in 1979 goedgekeurde type elektronische stemmachine ES2 met 25 kolommen niet meer groot genoeg was om alle 26 kandidatenlijsten op te vermelden. De toenmalige Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken heeft toen voor eenmalig gebruik toegestaan dat er twee stemmachines aan elkaar gekoppeld werden, zodat een voldoende groot stempaneel ontstond.

Naar aanleiding van het verzoek van de VNG en de NVVB heeft de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken in augustus 1994 de Kiesraad verzocht om een onderzoek in te stellen naar de voor- en nadelen van elektronisch gefaseerd stemmen. Uit een daartoe ingesteld onderzoek van de Kiesraad komt naar voren dat de kiezer over het algemeen goed met de methode van elektronisch gefaseerd stemmen kan omgaan en dat er geen specifieke nadelen aan deze methode van stemmen zijn verbonden. Belangrijk onderdeel van dit onderzoek was een proef met gefaseerde stemmachines in een tweetal gemeenten bij de provinciale-statenverkiezingen van maart 1995. Op basis van dat onderzoek heeft de Kiesraad vervolgens een positief advies aan mij uitgebracht over deze methode van stemmen. Ook de VNG heeft zich vervolgens op basis van dit onderzoek positief opgesteld over de methode van elektronisch gefaseerd stemmen.

Gezien de resultaten van het onderzoek van de Kiesraad, ben ik eveneens van oordeel dat de methode van elektronisch gefaseerd stemmen dient te worden toegestaan, zonder hierbij overigens een uitspraak te doen over een specifieke uitvoeringsvorm. Zoals hieronder nog aan de orde zal komen, zullen in de nieuw vast te stellen Regeling goedkeuring stemmachines criteria worden opgenomen, waaraan stemmachines en dus ook gefaseerde stemmachines dienen te voldoen. Bij een keuring door een keuringsinstelling zal bezien moeten worden of een ter keuring aangeboden gefaseerde stemmachine aan deze voorwaarden voldoet en derhalve goedgekeurd kan worden voor het gebruik bij de verkiezingen.

3. Gebruik van stemmachines voor twee stemmingen tegelijk

In het nieuwe artikel J 14 a wordt de mogelijkheid geopend dat de stemmachines door de minister van Binnenlandse Zaken worden goedgekeurd om voor twee stemmingen tegelijk te worden gebruikt. Uit het huidige artikel J 10 kan worden afgeleid dat de stemmachine momenteel slechts voor één stemming tegelijk kan worden gebruikt. Bij een combinatie van stemmingen valt in de eerste plaats te denken aan de combinatie van een ingevolge de Kieswet te houden stemming en een andere door de gemeenteraad uitgeschreven stemming, zoals een deelgemeenteraadsverkiezing of een referendum. Een combinatie van deze stemmingen in één stemlokaal is op grond van artikel J 6 van de Kieswet toegestaan. In de artikelen J 10 tot en met J 12 van het Kiesbesluit worden nadere regels gesteld voor een dergelijke combinatie van stemmingen. In het nieuwe derde lid van artikel J 10 wordt nu bepaald dat de stemmachine ook voor de andere stemming kan worden gebruikt, mits de minister van Binnenlandse Zaken dit gebruik heeft goedgekeurd.

Naast gebruik van de stemmachine voor een combinatie van een ingevolge de Kieswet te houden stemming en een door de gemeenteraad uitgeschreven

stemming, kan gedacht worden aan gebruik voor een combinatie van twee in de Kieswet geregelde stemmingen. Dit zal zich op 3 maart 1999 in een groot aantal gemeenten in Brabant voordoen in de vorm van een combinatie van een provinciale-statenverkiezing met een gemeenteraadsverkiezing. In verband met een gemeentelijke herindeling per 1 januari 1997, worden de reguliere gemeenteraadsverkiezingen van maart 1998 in deze gemeenten verschoven naar maart 1999.

Overigens zal in de huidige situatie slechts op grond van een bijzondere wet sprake kunnen zijn van het samenvallen van twee in de Kieswet geregelde stemmingen. Uit de Kieswet zelf vloeit immers voort dat hierin geregelde stemmingen nimmer gelijktijdig plaatsvinden.

In zijn advies over de methode van elektronisch gefaseerd stemmen noemt de Kiesraad als belangrijk voordeel van de methode van elektronisch gefaseerd stemmen dat er uitvoeringsvormen gehanteerd kunnen worden die voor twee stemmingen tegelijk gebruikt kunnen worden. Bij de individuele keuring van een bepaalde uitvoeringsvorm van elektronisch gefaseerd stemmen zal nader onderzocht moeten worden of het gebruik voor twee stemmingen tegelijk aanvaardbaar is.

Ook ten aanzien van de reeds op de markt zijnde stemmachines met stempaneel acht ik het echter goed mogelijk dat deze bijvoorbeeld voor een combinatie van een gemeenteraadsverkiezing of statenverkiezing en een referendum worden gebruikt. Bij het ontwerpen van het nieuwste type stemmachines ES3 is door de stemmachinefabrikanten al rekening gehouden met het gebruik voor twee stemmingen. Vanzelfsprekend zullen ook deze stemmachines wel dit punt gekeurd moeten worden.

Dat de groep kiezers bij de twee stemmingen niet hetzelfde is, behoeft zowel bij uitvoeringsvormen van elektronisch gefaseerd stemmen als bij de op de markt zijnde stemmachines ES3 geen problemen op te leveren. Er kunnen volgens informatie van TNO zodanige technische voorzieningen getroffen worden, dat de stemmachine bij de ene groep kiezers voor beide stemmingen wordt vrijgegeven en bij de andere groep kiezers slechts voor één stemming.

Uit het nieuwe artikel J 14 a, tweede lid, jo. artikel J 14, derde lid, volgt dat de minister van Binnenlandse Zaken voorwaarden kan verbinden aan het gebruik voor twee stemmingen tegelijk. Per type stemmachine zal bezien moeten worden of het stellen van voorwaarden aangewezen is.

De vereisten waaraan stemmachines moeten voldoen om voor twee stemmingen tegelijk te worden gebruikt, worden vastgelegd in de nieuwe Regeling goedkeuring stemmachines. In het tweede lid van het nieuwe artikel J 14a jo. het vierde lid van artikel J 14 is hiertoe een delegatiebepaling opgenomen.

4. Artikelgewijze toelichting.

Onderdeel A.

Voor een toelichting op het gebruik van een stemmachine voor twee stemmingen tegelijk, zie paragraaf 3.

Onderdeel B.

Artikel J 14 heeft betrekking op de goedkeuring van stemmachines. Nieuw ten opzichte van het oude artikel J 14 is in de eerste plaats dat er in het artikel geen vereisten meer zijn opgenomen waaraan de stemmachines minimaal moeten voldoen. Het stellen van eisen voor stemmachines wordt in het nieuwe artikel J 14 gedelegeerd aan de minister van Binnenlandse Zaken. Alleen artikel J 14b van het Kiesbesluit bevat nog een expliciet (keurings-) vereiste voor stemmachines, namelijk de toegestane wijzen waarop de kiezer op de stemmachine een stem moet kunnen uitbrengen.

Uit het tweede lid van artikel J 14 in samenhang met het nieuwe artikel J 18, tweede lid, volgt dat de gebruiksaanwijzing niet meer apart gekeurd behoeft te worden, zoals voorheen het geval was, maar dat de beoordeling

hiervan een onderdeel vormt van de keuring van de stemmachine. Indien er geen goede gebruiksaanwijzing voor de kiezer is, wordt de stemmachine niet goedgekeurd.

Nieuw ten opzichte van het oude artikel J 14 is voorts dat in het nieuwe artikel uitdrukkelijk wordt bepaald dat de minister aan de goedkeuring voorwaarden kan verbinden en de goedkeuring kan intrekken. De bevoegdheid tot intrekking en de wijze waarop dat moet gebeuren is al opgenomen in de huidige Regeling goedkeuring stemmachines. Deze procedure zal in de nieuwe regeling terugkeren.

In het nieuwe artikel J 14 komt het rijkskeurmerk niet meer terug. Het model rijkskeurmerk (model J 33-1) zal in het verlengde hiervan eveneens komen te vervallen. Het gebruik van het merk acht ik niet langer nodig. Aangezien op grond van de Regeling goedkeuring stemmachines de goedkeuring wordt bekendgemaakt in de Staatscourant, heeft een gemeente die tot de aanschaf van stemmachines wil overgaan, de mogelijkheid tot controle of de stemmachine door de minister van Binnenlandse Zaken is goedgekeurd voor het gebruik bij de verkiezingen. De bekendmaking in de Staatscourant zal in de nieuwe Regeling goedkeuring stemmachine gehandhaafd blijven.

De delegatiebepaling in het vierde lid is met het oog op de nadere voorwaarden voor stemmachines, het regelen van de herkeuring van de stemmachine en de intrekking van de goedkeuring ruimer geformuleerd dan in het oude artikel J 14, tweede lid. Zoals hiervoor al ter sprake kwam zal de huidige Regeling goedkeuring stemmachines worden ingetrokken en worden vervangen door een nieuwe Regeling goedkeuring stemmachines.

Naast het feit dat er in de nieuwe Regeling goedkeuring stemmachines voorwaarden voor stemmachines opgenomen zullen worden, komt in de nieuwe regeling de verplichte advisering door de Kiesraad te vervallen. Het staat de minister van Binnenlandse Zaken vanzelfsprekend wel vrij om de Kiesraad op grond van artikel A 2 van de Kieswet advies te vragen over bijvoorbeeld de gebruikersvriendelijkheid van de stemmachine. Het vervallen van de verplichte advisering van de Kiesraad over stemmachines ligt in de lijn van de afschaffing van adviesverplichtingen op andere terreinen. Tevens is de afschaffing in overeenstemming met de ontwerp-Aanwijzingen inzake adviescolleges.

De technische betrouwbaarheid zal door een keuringsinstelling getest moeten worden. Ingevolge de nieuwe Regeling goedkeuring stemmachines kunnen ook andere keuringsinstellingen dan TNO toegelaten worden om stemmachines te keuren. De minister van Binnenlandse Zaken kan dergelijke instellingen aanwijzen als keuringsinstellingen indien aan in de regeling opgenomen voorwaarden wordt voldaan.

Onderdeel C.

Voor een toelichting op het nieuwe artikel J 14a met betrekking tot het gebruik van een stemmachine voor twee stemmingen tegelijk, zie paragraaf 3.

In het nieuwe artikel J 14b, onderdeel b, wordt uitdrukkelijk de methode van elektronisch gefaseerd stemmen toegestaan voor het gebruik bij de verkiezingen. Voor een toelichting op deze methode, verwijs ik naar paragraaf 2.

Onderdeel D.

Het nieuwe artikel J 15 houdt rekening met de mogelijkheid dat bij stemmachines niet alleen van stempanelen gebruik wordt gemaakt, maar ook bijvoorbeeld van beeldschermen waarop de kandidatenlijsten vermeld worden. In het modellenbesluit zal een model voor elektronisch gefaseerd stemmen worden toegevoegd.

Onderdeel E.

NB. De toelichting op dit artikel wordt in overleg met TNO nog nader ingevuld en enkele dagen voor de vergadering van de Kiesraad van 27 november 1996 aan de Kiesraad toegezonden.

Onderdeel F.

In plaats van 'programmering van de stemmachines' wordt in het nieuwe artikel J 16 thans meer specifiek gesproken over 'de invoering van de kandidatenlijsten in de stemmachine', aangezien dit de handeling is waarop wordt gedoeld.

Onderdeel G.

Voor wat betreft de aanpassing van het tweede lid van artikel J 18, zie de toelichting bij onderdeel B.

Op grond van het derde lid van artikel J 18 dient bij elke stemmachine waarop gefaseerd wordt gestemd een totaaloverzicht van alle kandidatenlijsten te worden opgehangen. Zoals in paragraaf 2 aan de orde is gekomen, heeft de kiezer op de gefaseerde stemmachine zelf geen totaaloverzicht van alle kandidatenlijsten. Aangezien het merendeel van de kiezers zal weten tot welke politieke partij de kandidaat behoort waarop hij wil stemmen, behoeft dit geen bezwaar op te leveren. Met name voor de kiezer die niet weet tot welke politieke partij de kandidaat waarop hij wil gaan stemmen behoort, kan een totaaloverzicht naast de stemmachine echter uitkomst bieden. Net als op het stembiljet en op het stempaneel, kan de kiezer dan alle kandidatenlijsten doorlopen. Overigens kan de kiezer bij elke stemmachine, dus ook bij een gefaseerde stemmachine, steeds zijn keuze herstellen, totdat hij zijn stem heeft bevestigd. Deze mogelijkheid om de stem te herstellen zal in de nieuwe Regeling goedkeuring stemmachine als vereiste voor stemmachines terugkomen.

Onderdeel H.

Dit betreft een technische aanpassing in verband met de uitbreiding van paragraaf 3 van hoofdstuk J van het Kiesbesluit met de artikelen J 23a tot en met J 23f inzake het stemmen met behulp van een stemkaart.

Onderdeel I.

De inhoud van het nieuwe artikel J 20 is bijna gelijk aan de inhoud van het oude artikel J 20. Aanpassing was in de eerste plaats nodig in verband met het toestaan van elektronisch gefaseerd stemmen. In de tweede plaats is het vereiste dat gebruik wordt gemaakt van een in een afsluitbare ruimte geplaatst beeldscherm waarop het aantal stemmen kan worden aangegeven, niet meer nodig. Er zijn andere technisch veilige oplossingen om te voorkomen dat voordat de stemming is beëindigd kennis wordt genomen van de uitgebrachte stemmen. Daarvan wordt ook nu reeds, in overeenstemming met de bedoeling van het huidige artikel J 14, eerste lid, onder b, artikel J 20 en artikel N 4, eerste lid, in de praktijk gebruik gemaakt. Ten slotte is tot uitdrukking gebracht dat de stemmachine op de dag van de stemming voor de aanvang van de stemming (nogmaals) gecontroleerd dient te worden en bekeken moet worden of het stemgeheugen leeg is. Het is niet voldoende om deze controle te doen plaatsvinden op bijvoorbeeld de dag vóór de stemming.

Onderdeel J.

Er is voor gekozen om ook bij de onderhavige wijziging van het Kiesbesluit waarbij de mogelijkheid wordt geopend dat nieuwe stemtechnieken worden gebruikt, vast te houden aan een beschrijving van de procedures die in het stembureau gevolgd moeten worden, zoals in de Kieswet de procedures zijn omschreven die moeten worden gevolgd indien gebruik wordt gemaakt van stembiljetten. Om in het Kiesbesluit een duidelijk onderscheid te maken in procedures die gevolgd moeten worden bij het vrijgeven van de stemmachine

door het stembureau en het vrijgeven van de stemmachine door de kiezer met behulp van een stemkaart, zijn de artikelen J 20a en J 23a tot en met f toegevoegd. Het onderscheid tussen een stemmachine die wordt vrijgegeven door het stembureau en een stemmachine die wordt vrijgegeven door de kiezer met behulp van een stemkaart is, anders dan mogelijk wordt gedacht, overigens niet hetzelfde als het onderscheid tussen een stemmachine met stempaneel en een gefaseerde stemmachine. Bij beide methoden van stemmen kan gebruik gemaakt worden van òf stemkaarten, òf vrijgave door het stembureau. Bij de momenteel al in gebruik zijnde stemmachines met stempaneel wordt geen gebruik gemaakt van stemkaarten, maar geeft het derde lid van het stembureau de stemmachine voor elke kiezer vrij. Aangezien het, gezien de ervaringen in België hiermee, denkbaar is dat in Nederland stemmachines ter keuring worden aangeboden waarbij gebruik wordt gemaakt van stemkaarten, is hiervoor alvast een procedure in het Kiesbesluit opgenomen. Ik zie namelijk geen bezwaren tegen het gebruik van stemkaarten voor de vrijgave van de stemmachine of vastlegging van de stem, mits uiteraard bij de keuring blijkt dat de stemkaarten voldoende betrouwbaar zijn. Voorts zal de stemmachine zodanig ingericht moeten zijn, dat de stemmachine signaleert indien een stemkaart niet betrouwbaar is. Aan de kiezer kan dan een nieuwe stemkaart worden uitgereikt.

Onderdeel K.

Ter controle dat de kiezer niet meer dan één stem uitbrengt werd in het oude artikel J 21 het gebruik van volgnummers voorgeschreven. Door het gebruik van volgnummers kon steeds gevolgd worden of het aantal op de stemmachine uitgebrachte stemmen in overeenstemming was met het aantal kiezers dat een stem heeft uitgebracht. Het is echter in de praktijk gebleken dat het gebruik van deze nummers bij zowel het stembureau als de kiezers als overbodig wordt ervaren. De kiezer krijgt een volgnummertje van het ene stembureaulid, terwijl een andere het weer inneemt. Bij een deel van de kiezers stuitte het gebruik van volgnummers zelfs op bezwaren, omdat bij hen (ten onrechte) de indruk werd gewekt dat door het gebruik van volgnummers achterhaald kon worden op welke kandidaat zij gestemd hadden, omdat deze volgorde ook in de stemmachine te achterhalen zou zijn. Alhoewel dit laatste absoluut niet het geval is, is in het nieuwe artikel J 21 het gebruik van volgnummers vervangen door een procedure met de oproepingskaart of de kiezerspas en, indien van toepassing, één of twee volmachtbewijzen. Na de identificatie van de kiezer door de voorzitter van het stembureau, geeft de voorzitter ingevolge het nieuwe artikel J 21 de oproepingskaart of de kiezerspas en volmachtbewijzen terug aan de kiezer, die deze kaart vervolgens weer afgeeft aan het derde lid van het stembureau. Het derde lid van het stembureau geeft daarna de stemmachine vrij voor gebruik door de kiezer. Indien de kiezer naast zijn eigen stem één of twee volmachtstemmen wil uitbrengen, wordt de stemmachine twee- of driemaal voor hem vrijgegeven. In het najaar van 1996 is in de gemeente Vleuten-De Meern bij een referendum de procedure met de oproepingskaarten al beproefd. Volgens informatie van de betreffende gemeente zijn de reacties vanuit de stembureaus over het algemeen zeer positief te noemen.

Onderdeel L.

De wijziging van artikel J 22 betreft een aanpassing aan de procedure van het nieuwe artikel J 21.

Onderdeel M.

De nieuwe artikelen J 23a tot en met J 23f beschrijven de procedures die in acht genomen moeten worden indien de stemmachine wordt vrijgegeven door een stemkaart. Een dergelijke stemkaart kan alleen dienen om toegang te krijgen tot de stemmachine, maar ook kan de stemkaart gebruikt worden om de stem op vast te leggen.

Indien de stemkaart ook wordt gebruikt om de stem op vast te leggen, dan zal gebruik gemaakt worden van een elektronische stembus om de stemkaarten

te lezen en in het geheugen daarvan op te slaan. De kiezer zal dan eerst op de stemmachine zijn stem bevestigen, vervolgens de stemkaart uit de stemmachine nemen en deze in de elektronische stembus steken. Op het moment dat de stemkaart in de elektronische stembus wordt gestoken, leest de stembus de stem van de stemkaart en slaat deze op in het geheugen van de elektronische stembus. Deze elektronische stembus maakt onderdeel uit van de stemmachine. Zowel in de situatie dat gebruik wordt gemaakt van een elektronisch stembus als in de situatie dat dit niet het geval is, zullen de stemmen dus in het interne geheugen van de stemmachine (elektronisch stembus) worden opgeslagen.

Onderdeel N, O, P, Q, R en S.

De artikelen J 24, J 25, J 27, J 28 en J 29, tweede lid, zijn aangepast aan het feit dat bij de verkiezingen ook gefaseerde stemmachines gebruikt kunnen worden. De wijziging van artikel N 2 betreft een aanpassing aan het gebruik van stemkaarten.

Onderdeel T

Voor de situatie dat gebruik wordt gemaakt van een elektronische stembus, is in het nieuwe artikel N 3a een regeling opgenomen met betrekking tot de opening van deze bus en de telling van de stemkaarten. De mogelijkheid bestaat om bijvoorbeeld na afloop van de stemopneming de uitgebrachte stemmen opnieuw te tellen door de stemkaarten nogmaals in de elektronische stembus te steken. Aan deze mogelijkheid bestaat echter gezien de strenge keuringscriteria voor stemmachines geen behoefte, zodat in het Kiesbesluit geen procedure is opgenomen voor de bewaring van de stemkaarten. Voorwaarde voor de goedkeuring van stemmachines is namelijk dat de stem op ten minste twee plaatsen in het geheugen van de stemmachine (elektronische stembus) wordt opgeslagen. Dit betekent dat als één functie van de stemmachine niet goed functioneert, de stem in ieder geval nog op een andere plaats ligt vastgelegd. Dit houdt in dat de stemmenaantallen ook bij storing van één component van de stemmachine opgeslagen blijven. Het is derhalve niet nodig om de stemkaarten voor een eventuele keuring te bewaren, omdat er van uit mag worden gegaan dat de stemmenaantallen uit de stemmachine af te leiden zijn.

Onderdeel U, V, W en Y.

De wijzigingen in het eerste lid van artikel N 4 zijn noodzakelijk als gevolg van het toestaan van elektronisch gefaseerd stemmen en de mogelijkheid dat gestemd wordt met stemkaarten. Er is zoals al eerder is opgemerkt, geen behoefte meer aan een aparte ruimte waarin zich een beeldscherm bevindt, waarop het oude artikel N 4, eerste en zesde lid, doelt.

De wijziging van artikel N 4, zesde lid, artikel N 5, eerste lid, en artikel N 6 en het vervallen van artikel N 7 betreft een aanpassing om de praktijk tegemoet te komen. Meest praktisch is dat de afdruk van de stemmachine met de stemmentotalen aan het proces-verbaal van de stemming wordt geniet en daarvan onderdeel uitmaakt. Het is immers nodeloos veel werk om de gegevens die reeds schriftelijk voorhanden zijn, in het proces-verbaal over te nemen.

Ten aanzien van het stemgeheugen van de stemmachine volgt uit de nieuwe artikelen N 4, zesde lid, en N 6, eerste lid, dat deze na de stemopneming in een pak wordt gedaan, dat vervolgens naar de burgemeester of een door deze aan te wijzen ambtenaar wordt overgebracht. Dit overbrengen van de stemgeheugens naar de burgemeester is overeenkomstig de praktijk. Aldaar zullen de stemgeheugens van alle in de gemeente gebruikte stemmachines worden ingelezen en zullen de stemmentotalen worden samengevoegd.

Na de vaststelling van de uitslag van de verkiezingen kan de gemeente ingevolge het tweede lid van artikel N 6 de stemmen van de stemgeheugens van de stemmachines wissen. Het is niet nodig met wisselen te wachten totdat over de toelating van de gekozenen onherroepelijk is beslist. Gezien de strenge keuring van de stemmachines mag er namelijk van uit worden gegaan dat de stemmachine geen fouten maakt bij het tellen en afdrucken van de stemmen. Er kan derhalve van uit worden gegaan dat de afdruk van de stemmachine met de stemmenaantallen overeenstemt met de op de stemmachine uitgebrachte stemmen, zodat er achteraf geen behoefte tot controle van de stemmentotalen bestaat.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

